

ЛІТЕРАТУРА:

1. Астаф'єва О. Інформатизація та комп'ютеризація в гуманітарній освіті // Вища освіта України. – 2003. – №2. – С. 108–114.
2. Рудницька О.П. Теоретичні засади сучасної мистецької освіти // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта: Зб. наук. пр. – Львів: Світ, 1998. – Вип. 3. – С. 25-29.
3. Гуржій А. М., Биков В.Ю., Гапон В.В., Плескач В.Я. Інформатизації і комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2005. – № 5. – С. 3–11.
4. Пічкур М.О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2000. – 21 с.

УДК 37.035.3

Слюсаренко Н.В.

ЗМІСТ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КОМПЛЕКСНОЇ ТА ПРЕДМЕТНОЇ СИСТЕМ НАВЧАННЯ

Реформування системи освіти України на сучасному етапі розвитку суспільства неможливе без звернення до вітчизняного досвіду навчання і виховання підростаючого покоління. Він – невичерпане джерело вдосконалення системи освіти в цілому та трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл, зокрема. Зміст трудової підготовки школярів посідає особливе місце в історії вітчизняної педагогіки.

Питання вдосконалення змісту трудової підготовки розглядали як педагоги минулого (С. Ананьїн, Н. Крупська, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, Я. Чепіга та ін.), так і наші сучасники (Й. Гушулей, А. Дьомін, М. Левківський, Г. Левченко, В. Мадзігон, В. Сидоренко, Д. Тхоржевський та ін.). У різні часи науковці прагнули розв'язати проблему, визначити оптимальну побудову змісту трудової підготовки дітей різних вікових груп. Про це свідчать дослідження О. Аніщенко, А. Вихруша, С. Дем'янчука, В. Кухарського, Л. Лікарчука, О. Лихолат, С. Мазуренко, Г. Терещука та ін., в яких висвітлені ті чи інші аспекти історії трудового навчання в Україні. Однак, зміст трудової підготовки молодших школярів на різних етапах становлення вітчизняної школи досліджений ще недостатньо.

Метою даної публікації є аналіз змісту трудової підготовки молодших школярів в умовах комплексної та предметної систем навчання, які змінювали одна одну на початку 30-х років ХХ століття.

Треба нагадати, що школи України, починаючи з 1923 р., працювали за програмами, в основу яких було покладено комплексну систему навчання. У центрі будь-якого комплексу стояла трудова діяльність людей. Але ці програми не забезпечували якісного навчання, давали учням лише уривки розрізаних знань, а тому їх намагались постійно вдосконалювати. Як наслідок, у 20–30-х роках ХХ століття видано чимало різноманітних програм, що швидко змінювали одна одну.

Так, у 1930 р. сільські школи, яких в Україні була переважна більшість, розпочали роботу за новими програмами, що змінили програми 1929 р. Програми школи загального навчання на селі 1930 р. відрізнялися від попередніх “по-перше, сучасністю свого змісту, а, по-друге, спрямованістю – і в матеріалі, і в принципі побудови – на забезпечення виконання дітьми практичних завдань через активну участь у виробництві та в громадсько-політичному житті” [4: 9].

Основою програм, як і в попередні роки, залишалися комплексні теми, які визначалися відповідно до виробничого оточення та громадсько-політичних завдань школи і поєднували теорію з практикою, теоретичну, виробничу та громадсько-корисну роботу, але їх зміст був значно більше насичений елементами політехнізму. Комплексні теми передбачали виконання певних практичних робіт. Так, наприклад, в ході вивчення теми

“Осінні роботи в колгоспі та свято колективізації” учні брали участь в осінній засівній кампанії та допомагали колгоспу збирати врожай; при опрацюванні теми “Життя та праця колгоспу взимку” – допомагали колгоспові доглядати тварин та птахів узимку, готуватися до весняної засівної кампанії тощо [4: 20–23].

На навчально-виробничу працю учнів 1–4 груп програма пропонувала відводити по 2 год. на декаду (8 робочих днів) та ще по 2 год. на громадсько-політичну роботу [4: 18]. Основні завдання цієї праці були такі:

- дати дітям найпростіші навички роботи з найбільш поширеними інструментами і матеріалами;

- сприяти розвитку у школярів винахідництва та конструкторських здібностей;

- організація поглибленої навчальної праці, пов’язаної з технікою, з урахуванням інтересів дітей;

- формування у школярів громадського світогляду (формування уявлень про громадське та економічне значення техніки для виробництва, її ролі в індустріалізації, електрифікації, колективізації і машинізації);

- прищеплення учням навичок суспільної праці в колективі, яке має за мету виконання дітьми громадсько-корисних завдань;

- розвиток психофізичних функцій дитячого організму [4: 162].

Відповідно до даної програми виробниче навчання в сільській школі загального навчання розпочиналося вже з першого року і складалося з таких галузей:

1. Праця в робітній кімнаті.
2. Сільськогосподарська праця.
3. Побутова праця.

Усі ці галузі утворювали єдиний комплекс, оскільки виробничі операції в робітній кімнаті були пов’язані з виробничими операціями в сільському господарстві, побутова праця – з громадсько-політичною роботою, а остання, в свою чергу, виходила з участі дітей у виробничому процесі оточення школи.

У робітній кімнаті хлопці і дівчата працювали з папером, текстурою, текстилем, глиною, фанерою, дротом, деревом тощо. Обробка зазначених матеріалів здійснювалася за допомогою примітивних інструментів, які були знайомі дітям з побуту (молоток, ножиці, ніж, пилка та ін.). Важливо, що педагоги з двох основних методів трудового навчання, а саме: предметно-цільового та операційного, перевагу надавали першому. Це забезпечувало ознайомлення дітей у ході виготовлення певного виробу з усіма операціями, сприяло формуванню правильних уявлень про його будову та способи обробки окремих деталей.

Програми школи загального навчання на селі 1930 р. вказували на те, що ув’язати трудові процеси з навчально-виховною роботою школи можна, якщо “надати заняттям з праці систематичного характеру, обов’язкового і для хлопців, і для дівчат”, а для цього треба мати: універсальну робітну кімнату або, в крайньому випадку, робітний куточок; достатнє устаткування, що давало б змогу одночасно працювати принаймні половині групи; відповідний інвентар і матеріали [4: 164].

Щоб упорядкувати процес організації робітних кімнат у трудових школах загального навчання і роботу учнів у них в зазначеній вище програмі наведено списки устаткування, необхідного для обробки паперу, дерева, металу, текстилю, його орієнтовну ціну та завдання для праці в робітній кімнаті.

Завдання складено окремо для кожної з 4-х груп за такою схемою:

1. Трудові процеси (виробничі операції).
2. Матеріал.
3. Інструмент.

Як вже зазначалося, в робітній кімнаті учні 1–4 груп виготовляли вироби з різних матеріалів. У переважній більшості вони були не складні за конструкцією, але дуже потрібні в повсякденному житті дітей. Так, із паперу школярі виготовляли прапорці, аплікації, календарі, рамки для портретів, записники; із лози – фігурні драбинясті підпорки для хатніх

рослин, корзини для сміття, кошики, обручі; з дерева – дошки для ліплення, дерев'яні ножі для чищення дерева та для ліплення, полички, метри, скриньки для сміття, різноманітне приладдя для ігор, лавки, шафи-аптечки, пенали, преси для сушіння рослин, етажерки, носилки, моделі сільськогосподарського знаряддя, вішалки для одягу, пташарні та ін.

Хлопці і дівчата працювали з полотном, нитками, пряжею. Вони підрублювали хустки, виготовляли одяг для ляльок, подушки та ганчірки для стирання класної дошки, торби для книжок, рушники, фартухи, сорочки, спідниці (за готовими викрійками), вишивали.

Учні працювали також із природним матеріалом (липова, вербова, березова та соснова кора, березове пруття, гілочки різних дерев, жолуді, квасоля), м'яким дротом, шпагатом, стружкою, глиною, склом тощо.

Сільськогосподарська праця проходила на пришкільних ділянках, дослідних ділянках колгоспів, в полі, садку, на городі та в майстерні. Для цієї праці школярі теж використовували простими інструментами (лопати, граблі, сапки, поливалки, пилки, ножиці), але в процесі роботи діти мали можливість ознайомитись із сільськогосподарськими машинами (віялка, сіялка, плуг, борона, трактор тощо).

Виробнича праця у сільському господарстві складалася з допоміжної праці дітей біля віялок, трієрів та інших зерноочисних машин; догляду за сільськогосподарськими машинами колгоспу (очищення їх від багна, бур'янів, іржі, змазування машин мастилом під наглядом дорослих тощо); участі у збиранні городини й садовини; збирання падалиці, сухого листя, бадилля; “шефство” над певною групою тварин; підготовки насіння та грядок; нищення бур'янів і комах на дослідних ділянках та на колгоспних городах і в садках; догляду за дослідними ділянками та проведення на них дослідів, передбачених програмою; виготовлення паспортів для різних сільськогосподарських культур; участі в громадському деревонасажденні й упорядкуванні попередніх деревонасаджень; збирання лікарських рослин та ін. Із наведеного переліку вчителі обирали об'єкти праці відповідно до наявних у кожній конкретній школі та кожному конкретному колгоспі умов для організації роботи школярів.

Побутова праця була спрямована на набуття учнями навичок з самообслуговування та прибирання приміщень. З цією метою учні 1–4 груп прибирали класні кімнати, обклеювали на зиму вікна, доглядали за меблями тощо.

Як бачимо, програма школи загального навчання на селі була спрямована, передусім, на детальне ознайомлення дітей з трудовими процесами. З цією метою школярів залучали до праці в робітній кімнаті, сільськогосподарської та побутової праці.

Комплексна система навчання, за якою побудовано наведену вище програму, себе не виправдала і на початку 30-х років ХХ століття була замінена на предметну систему навчання. Це зрозуміло, оскільки індустріалізація країни, що відбувалася в досліджуваній період, вимагала розширення системи вищої та середньої спеціальної освіти.

У зв'язку з цим виникла необхідність підвищення якості знань учнів загальноосвітньої школи. Тому 5 вересня 1931 року прийнято постанову ЦК ВКП(б) “Про початкову і середню школу”, якою передбачено зміну навчальних програм і планів згідно нових вимог. У постанові констатується, що школа не дає своїм випускникам ґрунтовних знань з основ наук та недостатню увагу приділяє підготовці школярів до вступу в середні і вищі навчальні заклади. Відповідно до цієї постанови Наркомос України затвердив нові навчальні плани початкової, семирічної і середньої школи, які були побудовані на основі предметного викладання шкільних дисциплін. Пізніше 25 серпня 1932 року ЦК ВКП(б) прийняв постанову “Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі”, в якій повністю засудив комплексну систему. Згідно цієї постанови було рекомендовано проводити навчання за класно-урочною системою, а навчальні заняття проводити за стабільним розкладом [1]. У розкладі навчальних занять знову з'явилися окремі навчальні дисципліни, серед яких і політехнічне навчання.

У постанові ЦК ВКП(б) про початкову й середню школу як основне завдання визначено “боротьбу за якість роботи політехнічної школи, за збільшення обсягу загальноосвітніх знань, за успішність учнів у навчанні, поєднання теоретичного й виробничого навчання, підпорядкування суспільно-виробничої праці учнів учбовим і виховним завданням школи, за політехнічне озброєння вчителя, за організацію міцної матеріальної бази політехнічної школи” [2: 5]. Постанова дає розгорнуту програму боротьби за політехнічну школу, серед основних засад якої:

- поєднання навчання з виробничою працею;
- широке розгортання мережі майстерень та робітних кімнат при школах;
- поєднання цієї роботи з прикріпленням шкіл до підприємств, радгоспів, МТС і колгоспів на основі договорів;
- надання підприємствами, радгоспами, МТС і колгоспами допомоги школам шляхом виділення потрібного устаткування для шкільних майстерень, кваліфікованих робітників і фахівців для участі в роботі школи, допомоги педагогам у вивченні виробництва;
- ознайомлення протягом 1931–1932 н. р. всіх учителів з основами виробництва на заводах, в радгоспах, МТС і колгоспах;
- організація зразкових шкіл і політехнічних музеїв та ін.

Як бачимо, перебудова роботи шкіл була спрямована на ознайомлення учнів з основами виробництва. З цією метою було вирішено до виробництва прикріпити не лише всі семирічки, а й широко розгорнути прикріплення 4-річок [2: 8].

Між школами та підприємствами, радгоспами, МТС, колгоспами в цей період укладали типові угоди. Відповідно до угоди школа була зобов’язана активно сприяти роботі підприємства (радгоспу, МТС, колгоспу), виконувати виробничі замовлення як в майстернях школи, так і під час виробничого навчання на підприємстві. Ці замовлення мусили обов’язково повністю відповідати програмам і учбовим планам школи і сприяти поступовому засвоєнню учнями виробничих знань і навичок. Підприємство, в свою чергу, повинно було забезпечити участь кваліфікованих робітників “порядком громадського навантаження” у запровадженні в школі політехнічної праці, створити всі умови для організації виробничого навчання учнів, організувати виробничу практику для всіх педагогів школи, передати школі певне устаткування для обладнання шкільних майстерень та робітних кімнат, допомагати школі в організації екскурсій на своє та інші виробництва та ін. [2: 7]. На жаль, участь робітників підприємств у справі політехнізації шкіл здійснювалася на громадських засадах, що не могло не вплинути на якість проведення цієї роботи. Саме тому деякі підприємства виконували її далеко не на належному рівні.

Предметна система навчання вимагала нових навчальних програм. ЦК ВКП(б) у постанові про початкову й середню школу вказав на необхідність розробки програм з усіх навчальних дисциплін. Вони мали забезпечити отримання учнями міцних і глибоких знань з основ наук. Однією з таких програм стала програма з політехнічного навчання для першого концентру семирічної політехнічної школи 1932 р. Вона відрізнялася від попередніх програм, оскільки була спрямована, передусім, на формування в учнів політехнічного кругозору. З цією метою дітей ознайомлювали з технологічними процесами й організацією виробництва, з найголовнішими властивостями матеріалів, конструкцією і властивостями інструменту, машин, механізмів. Програмою першого концентру семирічної політехнічної школи (ФЗС та ШКМ) було передбачено виготовлення учнями під час праці в робітній кімнаті виробів, що мають суспільно корисне та цільове призначення. У процесі роботи діти опановували найпростіші інструменти і механізми, навчалися обробляти “найуживаніші матеріали легкого опору (дерево, бляха, дріт, текстур, текстиль)”, ознайомлювалися (теоретично і практично) з властивостями цих матеріалів, з організацією їх обробки на виробництві. Праця в робітній кімнаті була спрямована на розвиток у школярів конструктивізму і винахідництва, організаційно-раціоналізаторських навичок, формування елементів трудової культури [3: 39].

Структура програми з політехнічного навчання для першого концентру семирічної політехнічної школи була такою:

- елементарні відомості про основні галузі виробництва (галузі обирали такі, що мали безпосередній зв'язок з матеріалами, які обробляли молодші школярі);
- відомості про матеріали та їх технологічні властивості;
- елементарні відомості про інструменти і механізми, які застосовуються на виробництві;
- відомості про технологічні процеси, методи і прийоми обробки матеріалів.

Важливо, що в цій програмі наведено поради щодо того, як організувати навчальний процес, яку наочність слід використовувати. Так, відповідно до програми елементарні відомості з основних галузей виробництва діти вивчали вже в перших групах, працюючи в робітній кімнаті та в шкільних кабінетах, під час екскурсій та перегляду кінофільмів. Навчальний матеріал подавали концентрично, поступово розширюючи і ускладнюючи його, поєднуючи теорію з практикою. Технологічні властивості матеріалів повідомляли не як голі факти, а на конкретних прикладах, демонструючи способи їх обробки і проводячи лабораторні досліді.

Стрижень програми становили робочі операції, інструменти і матеріали. Відповідно до них обирали об'єкти для виготовлення. Плануючи свою роботу, педагог мав право доповнювати програму, добирати новий і корисний матеріал. Ці зміни мали допомогти дітям краще усвідомити суть технологічних процесів, ознайомитись з основними галузями виробництва тощо.

Важливо, що в пояснювальній записці до програми політехнічного навчання дітей молодшого віку наголошено на необхідності практичного застосування виготовлених школярами виробів. Об'єкти праці програма радить обирати відповідно до потреб школи, характеру виробничої діяльності району та ін. Отже, вони мають бути корисними, а не “покладені на полицю, де б їх укривав би порох” [3: 40].

У програмі також сказано, що не всі вироби мають бути виконані дітьми індивідуально. Деякі з них може виготовляти бригада, яка складається з кількох учнів. З одного боку це непогано, оскільки в ході колективного виконання школярами певних трудових завдань останні привчалися працювати в колективі, координувати свою діяльність відповідно до спільної мети тощо, а з іншого – в молодшому віці діти, передусім, мають засвоїти прийоми виконання окремих операцій. Разом із тим, на жаль, обов'язковим компонентом програми було вивчення школярами відомостей про галузі виробництва, виробничі процеси, інструмент, що використовується. Тобто чітко визначено лише теоретичну складову програми, а практичну відпущено дещо на самоплив.

Практичні роботи учитель планував самостійно та фіксував їх у робочому плані. Він мав можливість визначати не лише об'єкти праці, а й послідовність їх виготовлення школярами. Остання могла передбачати послідовне виготовлення виробів з різних матеріалів, як це передбачалося програмою, або обробку кількох матеріалів одразу, виготовлення з них комбінованих виробів. Об'єкти праці були різноманітні: вироби з паперу, картону, глини, дерева, текстильних матеріалів, металу (див. таблицю 1).

З аналізу даних, наведених у таблиці 1, можна зробити висновок, що зміст трудової підготовки учнів молодшого віку в програмі побудований за принципом – від простого до складного. Він простежується і в послідовності обробки матеріалів учнями 1–4 груп, і в об'єктах праці. Виходячи з даного принципу, кожного року збільшували кількість годин на політехнічне навчання дітей молодшого віку. Так, якщо в першій групі на нього витрачали 64 години, то в четвертій – 80, що надавало можливість не лише виготовити більш складні вироби, а й детально ознайомитись з технологічними процесами, з обладнанням, що використовується на виробництві, виготовити моделі окремих машин і механізмів та найпростіше обладнання, необхідне для роботи в навчальних кабінетах і майстернях школи (рамочки для ткання, скриньки, штативи, вітрини, примітивний прес для палітурних робіт, палітурний станок без гвинтів, прибори для біологічної лабораторії тощо).

Зміст трудової підготовки учнів молодшого віку
(за програмою політехнічного навчання 1932 р.)

Матеріал	Кількість годин				Орієнтовний перелік об'єктів праці
	Групи				
	1	2	3	4	
Глина	18	10	-	-	1 група – ягоди, посуд та ін. 2 група – посуд, ліплення барельєфів (овочі, квіти, дерева, план місцевості), формування цеглинок та ін.
Дерево	10	14	25	20	1 група – палички, указки, кілочки, ножі, лопатки та ін. 2 група – плоскі речі (підставки, кришки, емблеми), драбинки, полички, ящики, санки, іграшки, колекції матеріалів та ін. 3 група – ящики, доміно, рейки, штативи, вішалки, шпаківниці, кролятники, рухомі моделі, іграшки та ін. 4 група – планочки, доміно, рамочки для ткання, скриньки, штативи, вітрини, примітивний прес для палітурних робіт, палітурний станок без гвинтів та ін.
Текстиль	14	16	15	13	1 група – квачі, щітки, шнурки, килимки, серветки, ганчірки, мішечки, колекції матеріалів та ін. 2 група – носовички, рушники, комірці, пов'язки, рукавички, ремонт одягу, колекції матеріалів та ін. 3 група – рукавички, балетки для фізкультури, трусики (за готовою викрійкою), фартухи та ін. 4 група – робочі фартухи, піонерські краватки, туфлі для гімнастики, шаровари, майка, дитячі спіднички та сукні, солом'яні брилі та ін.
Папір, картон, текстура	22	18	15	12	1 група – прапорці, закладки, пакети, конверти, зшитки, альбоми, колекції матеріалів та ін. 2 група – шаблони літер, емблеми, геометричні фігури, годинниковий циферблат, записна книжка, блокнот, альбом, коробки, колекції матеріалів, фарбування паперу та ін. 3 група – прямокутні та колові рухомі діаграми, коробочки зі склом, блокноти, брошурування книжок, об'ємні геометричні тіла (куб, прямокутна призма), макети будинків та ін. 4 група – коробки, об'ємні геометричні тіла (піраміда, конус, циліндр, призма), лійки, папки, прибори для біологічної лабораторії, палітурні роботи та ін.
Метал	-	6	25	35	2 група – петельки на барельєфи, ланцюжок, скріпки, косинці, збирання нескладних механізмів з деталей конструктора та ін. 3 група – терези, гачки, сито, флюгер, лопатки, мильниці, збирання моделей машин з деталей конструктора та ін. 4 група – совок, сітка для гербарію, лійка, лопата, перочистка, модель телеграфу, детекторний радіоприймач, діюча модель електромотора та ін.
Разом	64	64	70	80	

Детальний аналіз програми політехнічного навчання дітей молодшого віку 1932 р. дозволяє констатувати, що значну увагу в ній приділено вивченню школярами видів та властивостей матеріалів. З цією метою кожного року діти збирали колекції зразків матеріалів, з якими вони працювали.

Програму складено для кожного року навчання і кожного виду матеріалу окремо, що дає повне уявлення про те, які саме теоретичні відомості повідомляли хлопцям і дівчатам щороку та які вироби могли бути результатом засвоєння ними певних робочих операцій, опанування прийомів роботи з інструментами і способів обробки матеріалів.

Історія свідчить, що в подальші роки розділи даної програми збереглися в програмах трудового навчання, але не початкової, а середньої школи, складених окремо для хлопців і дівчат. І це не дивно, оскільки теоретична частина програми є досить складною для учнів молодшого віку. Успішно засвоїти її можуть лише більш старші діти. До того ж певні складові програми, як правило, викликають інтерес або у хлопців, або у дівчат, що було враховано у наступних програмах. Практична частина більш-менш збалансована, але деякі вироби теж є складними для молодших дітей.

Треба додати, що хоч в програмі політехнічного навчання першого концентру семирічної політехнічної школи 1932 р., на відміну від сучасних програм трудового навчання, і немає розділу “Сільськогосподарська праця”, але інформацію про цю галузь діти отримували в процесі вивчення природознавства. Так, в межах цього навчального предмета вони ознайомлювалися з рослинним і тваринним світом, а також вчилися доглядати за худобою, вирощувати рослини, влаштовувати квітники та ін.

Програма з природознавства містить і відомості, які сучасні дівчата отримують вивчаючи розділ “Обробка харчових продуктів”. Серед них: значення їжі, гігієна їжі, громадське харчування, склад харчових продуктів тощо [3: 37].

Особливо цінним є те, що програма політехнічного навчання 1932 р. хоч і розроблена для дітей молодшого віку, але в ній наголошено на таких моментах: правильне визначення робочої пози, вміння раціонально працювати, регулювання роботи і відпочинку, утримання в порядку робочого місця, обережне поводження з інструментом, економне використання матеріалів, планування індивідуальної роботи та роботи колективу, систематичний облік роботи, боротьба за кращу продуктивність і якість роботи [3: 41]. Тобто наявний серйозний підхід до організації трудової підготовки школярів та прагнення вже з молодшого віку формувати у дітей культуру праці.

Досить прогресивним для того часу було те, що в програмі значну увагу приділено розвитку в учнів конструктивізму “на кожному щаблі політехнічного навчання”, а особливо в молодшому віці. Так, у пояснювальній записці сказано: “Конструктивні навички в дітей треба розвивати не лише на спеціальних завданнях, поданих у програмі (моделі механізмів, машин, конструктивні іграшки тощо, хоч тут вони виступають найяскравіше), але й виготовляючи кожне робітне завдання, що являє собою ту чи ту конструкцію; треба лише педагогові в методиці своєї роботи на цей момент завжди зважати, не давати всього в голому вигляді, а давати дітям поміркувати над цією конструкцією. Треба, щоб діти непросто репродукували ту чи ту річ, а намагалися, виходячи з її призначення, наявного матеріалу, удосконалити конструкцію” [3: 41].

Програма радить для виготовлення різних конструкцій, моделей машин і механізмів, з якими діти ознайомлюються на виробництві та в сільському господарстві, використовувати “готовий конструктивно-будівельний матеріал”, “покидьки виробництва”, напівфабрикати, виготовлені старшими учнями у майстерні. З них учні виготовляли як прості моделі і механізми, так і більш складні (телеграф, детекторний радіоприймач, діюча модель електромотора та ін.).

Ці завдання виконували в межах розділу “Обробка металу”, але за змістом вони нагадують операції, які сьогодні класифікують як електротехнічні роботи. Наприклад, виготовляючи детекторний радіоприймач, учні виконували монтаж за схемою, з’єднували електричну сітку, встановлювали антену, заземлення тощо.

Однією із найважливіших умов реалізації даної програми була організація при школі робітних кімнат або робітних куточків, які мали “забезпечити ознайомлення учнів молодшого віку з сучасною технікою та організацією виробництва, ознайомити теоретично з найпростішим інструментом та механізмами й навчити основних способів праці” [3: 39].

Програмою передбачалося, що для політехнічного навчання дітей першого концентру в робітних кімнатах та робітних куточках буде зібрано необхідне наочне приладдя (комплекти зразків доброякісних і недоброякісних матеріалів, колекції різних гатунків, зразки застосування різних методів обробки матеріалів, схеми технологічних процесів, різних механізмів, їх складових частин тощо), використані всі засоби, які має школа (лабораторії, кабінети), а також допомога виробничого оточення [3: 40].

Таким чином, зміст трудової підготовки молодших школярів в умовах комплексної та предметної систем навчання свідчить про ґрунтовний підхід до організації трудової підготовки дітей на початку 30-х років ХХ століття, про прагнення підготувати їх до життя, до майбутньої трудової діяльності. З цією метою молодших школярів широко залучали до різних видів праці, ознайомлювали з технологічними процесами та організацією виробництва, з найголовнішими властивостями матеріалів, з конструкцією різних виробів, формували культуру праці, прагнули розвинути здібності тощо.

Набутий у ті роки досвід трудової підготовки молодших школярів має свої переваги і недоліки. Останні, передусім, пов’язані з тим, що зміст програм подекуди не відповідає віковим особливостям молодших школярів, є занадто складним. Разом із тим досвід минулих років корисний і повчальний та може стати у пригоді на сучасному етапі реформування освіти України, а тому потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965). – К.: Рад. шк., 1966. – 260 с.
2. Прикріплення шкіл до підприємств // Бюлетень народного комісаріату освіти УРСР. – 1931. – № 63–64. – С. 5–9.
3. Програми для першого концентру семирічної політехнічної школи (ФЗС та ШКМ). Суспільствознавство. Природознавство. Політехнічне навчання. – Харків: Радянська школа, 1932. – 93 с.
4. Програми школи загального навчання на селі (1–4 групи). – Харків: Народний учитель, 1930. – 224 с.

УДК 37.015.2:371.383(477.7)

Форосян А.Ф.

ВИСВІТЛЕННЯ У ПЕРІОДИЧНІЙ ПРЕСІ II ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Вивчення історії минулого шкільництва завжди цікавило вчених і було джерелом набуття корисної інформації для використання в практиці сьогодення. Особливого значення при вивченні історії педагогіки набуває регіональний аспект, що характеризується специфікою окремого регіону, його економічним, соціальним та культурним розвитком.

Одним з джерел більш детального та досконалого вивчення історії освіти на Півдні України є періодична література. Періодика або преса “становить величезний пласт історичної інформації, головне, нарративного характеру, без якої не може обійтися жоден історик” [1: 270]. Вона є своєрідним обличчям свого часу, яке віддзеркалює негативні і позитивні риси сучасності, прояви минулого. До того ж, газети та журнали зберігають багато фактичного матеріалу з історії освіти краю, який ніде більше не зафіксовано.

Багато вчених, які займалися розробкою проблем з історії педагогіки, такі як Луговий В., Смирнов В., Ярмаченко Б., Сухомлинська О. та ін., звертались до періодичної